

องค์กรพุทธในประเทศไทย : มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
Buddhist organizations in Thailand : a dimension of Buddhism Propagation

องอาจ เขียวงามดี¹
Ongart Kiawngamdi
พระสุทธิสารเมธี,
Phra Sutthisanmeth

Received October 19, 2020 & Revise December 1, 2020 & Accepted December 24, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่ององค์กรพุทธในประเทศไทย มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1.องค์กรพุทธในประเทศไทย 2. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 236 ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ พระพุทธศาสนาก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เพื่อได้นำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาชีวิตตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จนสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สู่การปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย อย่างไรก็ตามศาสนาที่ปราศจากการอุปถัมภ์บำรุงเอาใจใส่จากรัฐก็มีอาจนำหลักธรรมเข้าไปสู่กลไกของรัฐได้อย่างสะดวก รัฐที่ปราศจากหลักธรรมทางศาสนาเป็นคู่มือบริหารก็มีอาจนำรัฐไปสู่เป้าหมายและความสงบสุขแห่งรัฐได้ จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ศาสนจักรและอาณาจักรจะต้องร่วมมือกันเดินไปด้วยกันเพื่อความสงบสุขแห่งรัฐและความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาและสันติภาพโลก

Abstract

Academic article on Buddhist organizations in Thailand Buddhist propagation dimension Have an educational objective 1. Buddhism organization in Thailand 2. Concept of Buddhism The study found that Buddhism entered Thailand around 236 B.E by sending monks to spread Buddhism in various lands. Buddhism also became a part of Thai society. The propagation of Buddhism was in order to apply the principles to the development of one's own life and to live happily in society. Until being able to develop into a deeper study into action for the complete relief of suffering. The concepts and practices of Buddhism have become the cornerstone of the development of Thai society and culture. However, a religion without the patronage of the state cannot easily bring its principles into state mechanisms. A state without religious principles as an administrative manual cannot lead the state to its goals and peace. It is therefore extremely expedient for the Church and the Kingdom to walk together for the peace of the state and the stability of Buddhism and world peace.

บทนำ

¹ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: chaiyan1971@gmail.com

หากเราจะนิยามสิ่งที่เรียกว่าศาสนาด้วยคำนิยามส่วนตัวไม่ว่าจะเป็น ศรัทธา ความเชื่อ หรือวัฒนธรรม ก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับทรรศนะส่วนบุคคลทั้งสิ้น แต่เมื่อศาสนาถูกหยิบยกขึ้นมาพูดในอัตราส่วนที่ใหญ่ขึ้น คือในฐานะที่มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการปกครองหรือกฎหมายของสังคมขนาดใหญ่ที่เรียกว่ารัฐนั้นศาสนาจะกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะนิยามด้วยอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวอีกต่อไปเพราะศาสนาในบริบทที่เกี่ยวข้องกับรัฐนั้นถูกยกระดับให้เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้นำไปสู่ข้อสงสัยที่ว่าสถานะของศาสนาจะมีลักษณะและรูปแบบใดในรัฐแต่ละแห่ง โดยมักจะมีการตั้งคำถามอยู่เสมอว่า ศาสนานั้นมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของรัฐ หรือควรจะเป็นสถาบันหลักของรัฐหรือไม่ ซึ่งคำตอบที่แท้จริงนั้นก็คงจะขึ้นอยู่กับบริบทและสภาพสังคมที่ศาสนาเหล่านั้นดำรงอยู่ รัฐบางแห่งมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างแน่นแฟ้นในแง่ของการปกครอง ทำให้สถานะของศาสนาในรัฐเหล่านั้นมีความสำคัญเทียบเท่าหรือสำคัญกว่าสถาบันอื่นๆในรัฐ แต่ในทางกลับกันในรัฐสมัยใหม่บางแห่ง ศาสนามีสถานะเป็นเพียงแต่ความเชื่อที่ดำรงอยู่อย่างป็นปัจเจกหรือดำรงอยู่เพียงแต่ในเชิง วัฒนธรรม ธรรมเนียม หรือ แม้แต่ วิถีชีวิตทำให้ภายในรัฐเหล่านั้นศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ถูกแยกออกมาและไม่มีมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของรัฐแต่อย่างใด

พระราชวรมุณี (ประยูรธ ปยุตโต). (๒๕๓๐) เป็นที่ทราบกันดีว่าพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ที่ประเทศอินเดีย เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาเป็นที่เข้าใจกันว่าพระพุทธศาสนาประกอบด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรมวินัย พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกาหรือพุทธะฆาต กะ ศาสนสถาน และศาสนพิธี อย่างไรก็ตามพระธรรมวินัยเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นพุทธสาวกได้ประชุมกันทำสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ให้เข้ากันเป็นหมวดหมู่ จำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ จัดเป็น 3 หมวด คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์สำคัญยิ่งในพุทธศาสนา

ความหมายของพระพุทธศาสนา

“พระพุทธศาสนา” คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระพุทธศาสนายังไม่ถือกำเนิดขึ้น จนอีกสองเดือนต่อมาเมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก (ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) จึงทำให้เกิดพระพุทธศาสนาขึ้นและมีผู้ฟังหรือสาวก (“สาวก” แปลว่าผู้ฟัง ผู้ฟังคำสั่งสอน ศิษย์ คำคู่กับ “สาวิกา” คือ ผู้ฟังหรือศิษย์ฝ่ายหญิง) กับหมู่ชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพุทธบริษัท มี 4 ชนิด คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วก็นำไปปฏิบัติตาม ต่อมาเมื่อมีผู้ฟังและผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากก็มีการจัดตั้งเป็นชุมชนเป็นสถาบันเป็นองค์กร เพื่อรับผิดชอบดูแลการเรียนและการปฏิบัติ ตลอดจนมีศาสนพิธี ศาสนวัตถุ ศาสนสถานและกิจการต่าง ๆ ความหมายของพระพุทธศาสนาจึงขยายกว้างออกไปครอบคลุมสิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วย

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธเกิดขึ้นในชมพูทวีปซึ่งในปัจจุบันเป็นดินแดนของประเทศอินเดีย เนปาล อัฟกานิสถาน ปากีสถาน และบังคลาเทศแต่หลักฐานทางโบราณคดีส่วนใหญ่อยู่ที่ประเทศอินเดีย เช่น สันเวชนียสถานและพุทธสถานต่าง ๆ

องค์กรพุทธในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ ๒-๓ หรือเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดียสมัยนั้น พระเถระ ๒ รูป คือ พระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมายังดินแดนประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ดินแดนที่มีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศต่างๆ รวมกันอยู่หลายประเทศ อารยธรรมแห่ง

พระพุทธศาสนาก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา การดำรงชีวิตและการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรมจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา และกระบวนการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม ในขณะที่สถานที่สำคัญหรือวัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารัตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของผู้คนในสังคมเรื่องคนไทยกับพุทธศาสนาและพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ได้ความตามตานานพระพุทธรูปเจดีย์

พุทธศาสนาที่คนไทยนับถือกันในปัจจุบัน มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ยาวนาน สามารถแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก ยุคมหายาน ยุคเถรวาทแบบพุกามและยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์

1. ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก หลังพุทธปรินิพพาน 218 ปีพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. 240-312) กษัตริย์องค์สำคัญแห่งราชวงศ์โมริยะของอินเดีย ซึ่งทรงมีศรัทธาแรงกล้าในพุทธศาสนา โปรดให้ทำสังคายนาพระธรรมวินัย (ซึ่งถือเป็นสังคายนาครั้งที่ 3 ของฝ่ายเถรวาท) หลังการสังคายนาครั้งนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งศาสนทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนห่างไกล โดยแบ่งออกเป็น 9 สายสายหนึ่งในนั้นนำพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในดินแดน“สุวรรณภูมิ” ซึ่งนักวิชาการไทยส่วนมากเชื่อว่า คือดินแดนอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน ศาสนทูตสายนี้ นำโดยพระเถระ 2 รูป คือพระโสณะ และพระอุตตระเป็นการยากที่จะระบุได้ว่า ตอนที่พุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิใหม่ๆ นั้น ประชากรไทยได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี้และได้รับเอาพุทธศาสนาตั้งแต่ตอนนั้น หรือว่าอพยพเข้ามาหลังจากที่พุทธศาสนาได้ตั้งมั่นอยู่ในดินแดนนี้มานานแล้ว เรื่องนี้เป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีหลายแนวคิดที่ยังมีความเห็นต่างกันอยู่ แต่ที่แน่ๆ คือพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 3

2) ยุคมหายาน หลังจากพุทธศาสนาแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือมหายานกับเถรวาท หลังพุทธปรินิพพานประมาณ 100 ปีแล้ว มหายานได้พัฒนาต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 5 ก็ได้ตั้งมั่นอยู่ในดินแดนทางภาคเหนือของอินเดีย จนถึงสมัยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณ ซึ่งครองเมืองปुरुศปุระแคว้นกันธาระของอินเดียเหนือ (พ.ศ. 670-693) พระองค์ทรงเลื่อมใสและส่งเสริมพุทธศานามหายาน ทรงอุปถัมภ์ให้ทำสังคายนาครั้งที่ 4 (ของฝ่ายมหายาน) แล้วโปรดให้ส่งศาสนทูตไปประกาศพระศาสนาในประเทศเพื่อนบ้านแถบเอเชียกลาง เป็นต้น ในจีนพระเจ้ามิ่งตี้ทรงรับเอาพุทธศานามหายาน ผ่านทางเอเชียกลาง ตำนานกล่าวไว้ว่าพระองค์ได้ส่งศาสนทูตนำพุทธศานามหายานเข้าไปเผยแผ่ในหมู่ชนเชื้อชาติไทยในอาณาจักรอัยลาว ซึ่งในตอนนั้นมีขุนหลวงม้าวเป็นเจ้าของอาณาจักร ทำให้ชนชาติไทยในอาณาจักรอัยลาวได้รับเอาพุทธศานามหายานเป็นครั้งแรก

ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 พุทธศานามหายานได้เผยแพร่ลงทางใต้ของอินเดียไปถึงอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เกาะสุมาตราในอินโดนีเซีย ศรีวิชัยซึ่งกำลังรุ่งเรืองในช่วงเวลานั้นมีอาณาเขตครอบคลุมแหลมมลายู เกาะสุมาตรา เกาะชวาช่องแคบมะละกา ช่องแคบซุนดา และครอบคลุมมาถึงบริเวณภาคใต้ของไทยกษัตริย์ศรีวิชัยซึ่งนับถือพุทธศานามหายาน ได้โปรดให้เผยแผ่พุทธศาสนาไปยังหัวเมืองในอาณาจักรของพระองค์ทั้งหมด คนในภาคใต้ของไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัยในเวลานั้นจึงได้นับถือพุทธศานาแบบมหายาน

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 ราชวงศ์สุริยวรมันแห่งกัมพูชา ซึ่งได้รับเอาพุทธศานามหายานจากศรีวิชัย ได้เผยแผ่พุทธศานาแบบมหายานไปทั่วอาณาจักรที่อยู่ในครอบครอง ซึ่งรวมถึงดินแดนในแถบลุ่มน้ำ

เจ้าพระยาของไทย โดยมีเมืองละโว้ (หรือลพบุรี) เป็นหัวเมืองสำคัญมหายานที่แพร่เข้ามาในดินแดนไทยผ่านทางกัมพูชา มีวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ผสมอยู่มาก นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงเวลานี้พุทธศาสนาแบบมหายาน กับแบบเถรวาทที่มีอยู่ก่อนในดินแดนของไทย ดำรงอยู่คู่กันมา โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม อนึ่ง ภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาหลักที่ใช้ในศาสนาพราหมณ์ ก็เข้ามามีอิทธิพลมากในภาษาและวรรณคดีไทยตั้งแต่ตอนนั้น

3) ยุคเถรวาทแบบพุทฺถม ในพม่า (เมียนมา) พระเจ้าอโนรธะ (อโนรธามังช่อ - พ.ศ. 1557-1620) ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรพุกามซึ่งมีอำนาจมาก ได้แผ่อำนาจเขตมาทางตะวันออก ครอบคลุมถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้างเรื่อยลงทางใต้มาจนจรดอาณาจักรลพบุรีและทวารวดีในประเทศไทยปัจจุบัน พระองค์ที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็งทำให้ศาสนาพุทธแบบเถรวาทแผ่ไปทั่วในดินแดนที่พระองค์ครอบครอง และทำให้คนไทย ซึ่งอยู่ในดินแดนนี้ได้รับพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุทฺถมด้วย อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทแบบพุทฺถมจะเห็นได้ชัดในภาคเหนือของไทยมากกว่าที่อื่น ส่วนในภาคอื่นๆ เถรวาทแบบพุทฺถมค่อยๆ แผ่ขยายและมีอิทธิพลเหนือมหายานและศาสนาพราหมณ์ที่แพร่เข้ามาจากทางกัมพูชา เวลาผ่านไปนานมหายานอ่อนกำลังลง เหลือแต่อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งส่วนใหญ่ดำรงอยู่ในราชสำนักมากกว่า

4) ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ เป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่นับถือแพร่หลายในประเทศไทยในปัจจุบันการติดต่อแลกเปลี่ยนกันทางศาสนาระหว่างไทยกับศรีลังกา อาจย้อนไปได้ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ในสมัยของพระเจ้าปรากรมพาทุมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1696 - 1729) ในยุคนี้นักพรตศาสนาในลังกาทวีป (ศรีลังกา) เจริญรุ่งเรืองมากทั้งในทางปริยัติและทางปฏิบัติ ดึงดูดให้พระสงฆ์จากประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งไทยด้วย ให้เดินทางไปศึกษาและบวชตามแบบของลังกา แล้วกลับมาเผยแผ่ในประเทศของตน บ้างก็นิมนต์พระจากลังกามาสอนในประเทศของตนด้วย พระสงฆ์จากประเทศไทยที่ไปศึกษาในลังกาครั้งแรก คือ พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราช เมื่อกลับมาก็ได้นิมนต์พระลังกามาสอนที่นครศรีธรรมราช ทำให้ได้รับความนิยมนับถืออย่างรวดเร็ว

พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ได้แพร่จากนครศรีธรรมราชขึ้นไปถึงอาณาจักรสุโขทัยครั้งแรกในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 1822-1841) และในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทได้ทรงอาราธนาพระสังฆราชจากลังกานามว่า สุมนะ มาที่สุโขทัยเมื่อ พ.ศ. 1904 เหนือขึ้นไปทางล้านนา ใน พ.ศ. 1913 พระเจ้ากือนาธรรมิกราช ได้ทูลอาราธนาพระสังฆราชสุมนะจากสุโขทัยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนาต่อมาในรัชกาล พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1978-2030) ก็มีการส่งพระสงฆ์จากล้านนาไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา

ในสมัยอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยกับศรีลังกามีการแลกเปลี่ยนพุทธศาสนากันมาเป็นครั้งคราว เมื่อพุทธศาสนาในฝ่ายหนึ่งอ่อนแอลงก็มีการขอพระสงฆ์จากอีกฝ่ายหนึ่งมาช่วยฟื้นฟู มีหลักฐานว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยามีการส่งพระเถระไปตามคำขอของทางศรีลังกา 1 ครั้ง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ส่งพระเถระ 8 รูปไปสืบพระพุทธศาสนาในศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2357

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า คนไทยได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนที่จะอพยพมาตั้งประเทศไทยในปัจจุบันนี้แล้ว ซึ่งเรื่องนี้พระศรีวิสุทธิโมลี (ประยูท ป.ธ.๙) ปัจจุบันพระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปไว้ในคำบรรยาย เรื่อง พุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต ว่าก่อนที่ชนชาติไทยจะได้ตั้งอาณาจักรเป็นประเทศไทยเป็นปีกแผ่นมั่นคง ซึ่งถือว่าเริ่มแต่การตั้งอาณาจักรสุโขทัยนั้น ชนชาติไทยในภูมิภาคสุวรรณ

ภูมิภาคไปถึงรัฐไทยต่าง ๆ ในดินแดนตั้งแต่ทางตอนใต้ของประเทศจีนนั้น ได้รับนับถือพระพุทธศาสนามาแล้วทั้งสองนิกาย

สองนิกายใหญ่ในพุทธศาสนาที่นับถือกันในโลก

1. เถรวาท หรือ ทักขินนิกาย คือนิกายซึ่งแพร่ลงทางใต้ของอินเดีย อันเป็นถิ่นกำเนิดเมื่อกว่า 2,500 ปีมาแล้วนิกายนี้ยึดคตินิยามที่พระอรหันตสาวกได้วางเป็นหลักไว้ตั้งแต่มีการทำสังคายนาครั้งแรก (หลังพุทธปรินิพพานไม่นาน) ปัจจุบัน เถรวาท คือพระพุทธศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ ในประเทศศรีลังกา เมียนมา ไทย ลาว และกัมพูชาบางครั้งเรียกว่า หินยาน หมายถึงยานที่ด้อยกว่า ซึ่งเป็นคำที่นิกายฝ่ายเหนือใช้เรียกนิกายนี้ แต่ปัจจุบันชื่อนี้ไม่นิยมใช้แล้ว

2. อัจฉริยวาท หรือ อาจารย์วาท เรียกกันทั่วไปในปัจจุบันว่า มหายาน หรือ อุตฺรนิกาย คือนิกายที่แพร่จากอินเดียอันเป็นถิ่นกำเนิดขึ้นไปทางเหนือ นิกายนี้ถือคตินิยามและลัทธิของอาจารย์ที่สั่งสอนสืบกันมาเป็นหลัก ดังนั้นจึงได้ชื่อว่าอจารย์วาท ปัจจุบันคือนับถือกันเป็นส่วนใหญ่ในทิเบต จีน มองโกเลียเวียตนาม เกาหลีใต้ ไต้หวัน และญี่ปุ่นการแยกออกเป็นเถรวาท และ อัจฉริยวาท เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 100 ปี สาเหตุหลักเนื่องมาจากภิกษุสงฆ์ในตอนนั้นมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัยฝ่ายหนึ่งยึดเอาคำสอนตามแนวที่พระอรหันตสาวกได้วางเอาไว้แต่เดิมเป็นหลัก (เถรวาท) อีกฝ่ายหนึ่งยึดตามที่อาจารย์สั่งสอนสืบต่อกันมาเป็นหลัก (อจารย์วาท) อย่างไรก็ตามในด้านหลักธรรมทั้งสองฝ่ายไม่ได้แตกต่างกันในสาระสำคัญอาจจะต่างกันบ้างในจุดเน้นบางประการ ความแตกต่างที่เห็นชัดอยู่ที่เรื่องวัตรปฏิบัติของนักบวชมากกว่า หลักการและวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้มีการขยายขอบเขตไปสู่การดำเนินการในมิติต่างๆ เพิ่มมากขึ้นทั้งในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจ และปัญญา

พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๘) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักธรรมไว้ 3 ประการคือ 1) หลักพุทธธรรม จะช่วยให้บุคคลและสังคมมีความรัก ความเมตตา และมีความสามัคคี สามารถร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันได้ หากขาดหลักธรรมผู้คนก็จะขาดความรัก ความเมตตาต่อกัน 2) หลักพุทธธรรมจะช่วยให้ผู้คนที่มีความสามัคคี คือ มีความเห็นเสมอกัน มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเชื่อ และมีอุดมคติเสมอกัน ดังนั้น ถ้าบุคคลมีความสามัคคี มีความเห็นร่วมกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะหมดไป เพราะการที่บุคคลและสังคมจะทะเลาะวิวาทกันได้ ก็เพราะมีความสามัคคี คือ ความเห็นไม่ตรงกัน เมื่อมีความสามัคคีไม่ตรงกันก็เกิดปัญหาทุเมียงทะเลาะวิวาทกัน แกร่งแย่งหรือเกลียดชังกัน 3) กัมมสามัคคี การกระทำที่เสมอกัน ถ้ามีหลักธรรมอยู่ในโลกหรือเป็นหลักยึดถือปฏิบัติมนุษยทุกคนก็จะมีกระทำเสมอกัน ทั้งในเรื่อง ศิล คือพื้นฐานขั้นต้นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกัน จากนั้นก็จะมีกระทำที่ไปในแนวเดียวกันอย่างกลมกลืนกัน คือ เสมอกันด้วยสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางที่จะดับทุกข์ของบุคคลและสังคมได้

พระดาวเหนือ บุตรสีทา. (๒๕๕๗) ในด้านการเผยแผ่หลักธรรมนั้น พระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการที่จะส่งเสริมเผยแผ่ให้เป็นที่ไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ คือ การเข้าถึงและเข้าใจธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ถ้าพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนาไม่มีบทบาทที่เด่นชัดสามารถดำเนินการในรูปแบบที่เหมาะสมแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับชุมชนหรือผู้คนจำนวนมาก การพัฒนาพระสงฆ์ วัด และองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อันจะนำมาซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมที่หลากหลาย และจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะพบว่า พระสงฆ์ วัด และองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น มีรูปแบบและกระบวนการดำเนินการที่แตกต่างกันไป บางวัด บางกลุ่ม บางองค์กรมีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับสถาบันหลักของชาติ ฉะนั้น การดำเนินการด้านพระศาสนา ก็จะเป็นทางการ มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับ

การศึกษาของชาติและพระมหากษัตริย์ ในขณะที่บางวัด บางกลุ่ม บางองค์กรมีความผูกพันกับชุมชนในฐานะองค์กรทางสังคม การดำเนินการด้านพระศาสนาก็จะเป็นแบบวิถีของชาวบ้านที่อาศัยประเพณีวัฒนธรรมเป็นฐานการดำเนินงานซึ่งมีการแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจุบัน การทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยังมีลักษณะต่างคนต่างทำยังไม่สามารถทำงานแบบบูรณาการและมีเป้าหมายร่วมกันได้ หรือหากมีก็เป็นเพียงบางกลุ่มบางองค์กรเท่านั้น หากมีการนำเอาการสร้างเครือข่ายของหน่วยงานด้านการเผยแผ่มาทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะคือ หน่วยที่ให้บริการแก่สังคมในประเภทเดียวกัน เพื่อที่จะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสาร พนักงานผู้บริการ ผู้มาขอรับบริการ ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น การสร้างเครือข่ายเช่นว่านี้ ย่อมจะเป็นการช่วยให้เพิ่มความคล่องตัวในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการได้ทันต่อเหตุการณ์ยิ่งขึ้นคาดว่าหน่วยในที่นี้ก็หมายถึง วัด หนึ่งๆ และหมายถึงไปถึงหน่วยงานของรัฐหรือขององค์การเอกชนอาสาสมัครที่เป็นหน่วยงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

รัฐไทยและศาสนาพุทธ

บางครั้งค่านิยมหรือคำจำกัดความใดๆ ก็ไม่สามารถนำมาใช้กับสิ่งที่มีลักษณะคลุมเครือไม่แน่ชัดหรือซับซ้อนเหนือค่านิยมดังเช่นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและศาสนาพุทธที่มีการเปลี่ยนผันไปในแต่ละยุคสมัยตามปัจจัยที่นอกเหนือการคาดการณ์ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองโดยในขั้นต้นนั้น จำเป็นต้องกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในสองช่วง คือ การเข้ามาของศาสนาพุทธในระยะเริ่มแรก และ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสู่รูปแบบประชาธิปไตยของรัฐไทย

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.(2554) ในเริ่มต้นรัฐไทยเมื่อครั้งที่ยังเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุวรรณภูมิหรือบริเวณส่วนใหญ่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ได้รับการเผยแผ่ศาสนาพุทธจากสมณทูตของจักรวรรดิเมาริยะโดยพระเจ้าอโศกมหาราช และนอกจากการเผยแผ่ศาสนาพุทธแล้ว แนวทางการปกครองโดยใช้หลักการขอพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ส่งอิทธิพลมาสู่พื้นที่บริเวณรัฐไทยและรัฐในละแวกเดียวกัน

ส. ศิวรักษ์.(2534) จักรวรรดิเมาริยะ ในสมัยของ พระเจ้าอโศกมหาราชถือเป็นรัฐศาสนาในบริบทของรัฐที่มีความสัมพันธ์กับศาสนาพุทธอย่างแนบแน่น โดยมีแนวทางการปกครองที่หลอมรวมเอาพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปกครองของรัฐมีการนำอุดมการณ์ธรรมราชา หรือ ผู้ปกครองโดยธรรมตามคำสอนของพุทธศาสนามาเป็นอุดมการณ์หลักของรัฐ มีการตีความคำสอนของพุทธศาสนาเพื่อรองรับสถานะอันศักดิ์สิทธิ์ของผู้ปกครองเอง โดยยกสถานะของผู้ปกครองให้เป็นจักรพรรดิแห่งจักรวาล มีอำนาจในการปกครองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของนโยบายที่รัฐในสมัยของพระเจ้าอโศกมีการอุปถัมภ์ศาสนาพุทธโดยการสร้างศาสนสถานเป็นจำนวนหลายแห่ง รวมไปถึงการส่งเสริมศาสนาโดยการปลุกปั้นให้มีการเผยแผ่ศาสนาให้แก่รัฐอื่น

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.(หน้า 126-131) การรับเข้ามาซึ่งศาสนาพุทธในรูปแบบที่ผูกติดมากับแนวคิดการปกครอง ทำให้สถานะศาสนาพุทธในรัฐก่อนประวัติศาสตร์ของไทยนั้น มีความเชื่อมโยงกับพระมหากษัตริย์อยู่เสมอ ปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงการปกครองรูปแบบพ่อปกครองลูกยุคสุโขทัยสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่ทรงมีการจัดตั้งสมณศักดิ์ของสงฆ์ขึ้นควบคู่ไปกับการวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์และนโยบายสนับสนุนศาสนาพุทธ ซึ่งได้รับแบบอย่างมาจากพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์จากลังกา หรือประเทศศรีลังกาในปัจจุบันและส่งผลให้พระมหากษัตริย์ในรัชสมัยต่อมาทรงมีพระราชกรณียกิจ

เกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนศาสนาพุทธสืบเนื่องมาอาทิ การเสด็จทรงผนวชของพระมหากษัตริย์ที่เริ่มต้นขึ้นในสมัยพระมหารธรรมราชาลิไทและเป็นแบบอย่างสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

ในแง่ของ วัฒนธรรม ธรรมเนียม วิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์หรือสถาบันทางการเมืองทำให้ศาสนาพุทธนั้นดำรงอยู่ในรัฐไทย หรืออาจจะกล่าวให้ถูกต้องคือดำรงอยู่ในบริเวณแคว้นอาณาจักรภูมิภาคที่ครั้งหนึ่งเคยตั้งอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันมาแล้วมากกว่าพันปี จนถึงยุคสุโขทัยที่ถูกยอมรับในแง่ของประวัติศาสตร์ด้านเอกสารหรือหลักฐานว่าเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ไทย หรือมากกว่าสองพันปี จนถึงยุคเริ่มต้นของรัฐประชาชาติในชื่อที่เรียกว่าประเทศไทยในปัจจุบัน

เมื่อรัฐไทยได้มีการพัฒนารูปแบบการปกครอง โดยการรับเอาแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพของรัฐประชาธิปไตยของรัฐสมัยใหม่เข้ามา การปกครองของไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบอบประชาธิปไตย มีการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญและบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียม รวมไปถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งโดยนิตินัยอาจดูเหมือนว่ารัฐไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงในแง่ความสัมพันธ์กับศาสนาเฉกเช่นเดียวกับรัฐประชาธิปไตยอื่น แต่ในทางกลับกันอิทธิพลความสัมพันธ์ในรูปแบบรัฐศาสนาของรัฐไทยดั้งเดิม นั้นยังคงดำรงอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงลักษณะไปตามปัจจัยทางการเมืองหรือปัจจัยอื่นๆภายในรัฐเอง

ด้วยเหตุข้างที่กล่าวมาข้างต้นสถานะของศาสนาพุทธในประเทศไทยจึงมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านโครงสร้างและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปลี่ยนผ่านทางทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของศาสนาพุทธในแต่ละยุคสมัย

ตามทรรศนะของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสถียร วิพรมหา ได้กล่าวว่าในช่วงที่ผ่านมารัฐกับศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนซึ่งกัน ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มั่นใจได้ว่าคำสอนของศาสนาเป็นพื้นฐานของความมั่นคงแห่งรัฐ รัฐมีหน้าที่วางแผนงาน มอบนโยบาย โดยโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองการปกครองโดยตรงอยู่แล้ว ท่านบวชมาเพื่อศึกษาและปฏิบัติได้ผลมากน้อยตามความสามารถ นั่นคือหน้าที่หลักของพระสงฆ์ จากนั้นรัฐก็อยู่ในบทบาทผู้อุปถัมภ์หรือสนับสนุนศาสนา พระพุทธศาสนาจึงควรเป็นทางเลือกที่สำคัญประการหนึ่งในการที่จะเข้ามาช่วยรัฐเพื่อเสริมแรงการพัฒนาพลเมืองโดยเริ่มต้นจาก “คนดี” ไปสู่ “การเป็นพลเมืองที่ดี” พระสงฆ์ในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐจำเป็นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอธิบาย และตีความหลักการเหล่านั้นไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และนำหลักการเหล่านั้นไปร่วมพัฒนาพลเมืองในชุมชนต่างๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “พัฒนาประโยชน์ตน และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ของชาวโลก”

ตามทรรศนะของอาจารย์ธเนศ เกษศิศิลป์ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า ยังไม่มีการวางแผนการวางระบบที่ดีในส่วนกลางหรืออาจจะจะมีแล้วแต่ขาดความเข้มงวดในการตรวจสอบ การเผยแผ่ในทางพุทธศาสนามีความหลากหลายจนบางที่ไม่รู้ว่าอันไหนเชื่อถือได้ อันไหนเชื่อถือไม่ได้ และในปัจจุบันบางที่เน้นทางธุรกิจจนเกินไป การเผยแผ่จึงทำให้เบี่ยงเบนไป จะเห็นได้ว่าถ้าวัดไหนมีความเชื่อในเรื่องโชครางของขลังวัดนั้นก็จะได้ดั่งแน่นอน แต่ถ้าวัดไหนทำตามหลักพุทธศาสนาวัดนั้นก็จะได้ไม่ดั่ง แต่บางครั้งวัดที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อความอยู่รอดและเอาเงินมาใช้จ่ายภายในวัด จนบางทีก็ผิดหลักศาสนาในบ้านเรา ในส่วนนี้ก็อยากให้ภาครัฐเข้ามาตรวจสอบและดูแลว่าวัดควรทำได้ในขอบเขตแค่ไหน เพื่อจะได้ทำให้การเผยแผ่หลักคำสอนในพุทธศาสนาเป็นไปอย่างแท้จริง ในขณะที่คนเข้าวัดเพื่อไปเสาะแสวงหาตัวเลข เครื่องรางของขลังและสิ่งเหล่านี้คือพุทธแท้ใช่หรือไม่ มันเป็นพุทธเถรวาทใช่ไหม หรือจะเป็นพุทธหรือองค์เทพหรือจะอะไรมันปะปนไปหมด ดังนั้นองค์กรภาครัฐควรเข้ามาตรวจสอบและดูแลว่าวัดทำแบบนี้

ถูกต้องหรือไม่ และกำกับให้ชัดเจน จึงควรมีการขออนุญาตและควรมีคณะกรรมการเข้ามาดูแลและสอดส่อง และควรมีการอบรมพระก่อนที่จะใช้หลักคำสอนกับสาธุชนด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายดังนี้ คำว่า เผยแผ่ เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ขยายออกไป หรือขยายออกไป ส่วนคำว่า เผยแพร่ เป็นคำกริยา หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย

ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด..คำวัดของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายว่า

“เผยแผ่ ในคำวัดใช้เป็นหลักในความหมายว่า ทำให้แพร่หลายในลักษณะติดแน่น ซึมซาบ กระจายไป เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เผยแผ่พระธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วน เผยแพร่ ใช้ในความหมายว่า ประกาศ โฆษณา ทำให้แพร่หลายในลักษณะกระจายให้เป็นรูปธรรมหรือให้สัมผัสทางตา หู เป็นต้น เช่น ใช้ว่าการเผยแผ่ศาสนาสามารถทำได้หลายวิธี เช่น เผยแพร่ไปตามสื่อต่างๆ หรือเผยแพร่ทางวิทยุทีวี เป็นต้น”

สรุปได้ว่า คำว่า “เผยแผ่” และคำว่า “เผยแพร่” มีความหมายต่างกัน กล่าวคือ คำว่า เผยแผ่ หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น แต่เป็นการเปิดเผยสิ่งที่ดี ที่ประเสริฐ สิ่งที่เป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจิตใจของคนเรา เช่น เปิดเผยประกาศหลักพระธรรมคำสอนอันประเสริฐบริสุทธิ์ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บุคคลทั่วไปยังไม่รู้จักให้ได้รับรู้จัก ยังไม่เข้าใจให้ได้เข้าใจ และยังไม่เข้าถึงให้ได้เข้าถึง เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า ตีแผ่ ซึ่งใช้ในทำนองประจาน คือ เปิดเผยสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่ดีที่ถูกปกปิดหรือเปิดโปงสิ่งที่ลึกลับซับซ้อนซ่อนเงื่อนอำพรางความชั่วร้ายให้คนได้รู้ได้เห็น ส่วนคำว่า แผ่ มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่นคำว่า แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่ เป็นต้น

ส่วนคำว่า เผยแพร่ หมายถึง การทำให้ขยายหรือการทำให้กระจายออกไปในวงกว้าง คือ สิ่งนั้นไม่ได้ปกปิดแต่มีอยู่ในขอบเขตจำกัด เมื่อต้องการจะขยายออกไปในวงกว้างก็จะใช้คำว่าเผยแพร่ และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น แพร่ภาพ แพร่ข่าว แพร่เชื้อ เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในที่นี้ หมายถึงการนำเอาหลักธรรมคำสอน อันประเสริฐอันเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปถ่ายทอดให้ประชาชนได้รับการเรียนรู้ และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประกอบด้วยคุณธรรมมีเมตตา เป็นต้น เกิดความสงบสุขทั้งชาติปัจจุบันและภพหน้า จากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยยึดเอาอุดมคติ อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสไว้

หลักในการเผยแผ่ธรรม ท่านทั้งหลายมีหน้าที่เป็นพระธรรมทูตก็คือ เป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะพระธรรมทูต มีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม พระธรรมทูตมีหน้าที่เดียว หน้าที่หลักก็คือการเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ธรรมทำอย่างไร มีหลายวิธี วิธีแรกที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติก็คือการเทศน์ และถือว่าเป็นวิธีหลักที่พระพุทธเจ้าทรงถือปฏิบัติด้วยพระองค์เองมาโดยตลอด ๔๕ ปี พระพุทธเจ้าเทศน์ไม่หยุดเลย ส่วนวิธีอื่น เช่น พูดคุย ปาฐกถา บรรยาย มีผู้รวบรวมเอาไว้ว่า วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า หรือวิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ ๗ ประการด้วยกันเท่าที่ท่านค้นคว้าไว้นานแล้ว คือ

1.อุปนิสัยนถา คือ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาสู หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือนการพูดคุยกันโดยการสอดแทรกธรรมะเข้าไปในการสนทนานั้นนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน นิยมพูดกันว่า “การเทศน์ธรรมาสน์เดี่ยว ”

2.ธรรมีกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นกิจจะลักษณะเป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราวมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ได้แก่ การแสดงปาฐกถา การบรรยายธรรม เป็นต้น

3.โอวาทกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบคำแนะนำ คำตักเตือน คำสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ไม่ทำความชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำความดีและรักษาความดีได้

4.อนุสาสนีกถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบสอนบ่อยๆ นิยมพูดกันว่า “พรั้าสอน” เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหู จนเกิดความ “คล่องปากขึ้นใจ” เรื่องที่สอนนั้น ก็อยู่ในประเภทคำแนะนำ คำแนะแนว คำตักเตือน และคำกล่าวสอนนั่นเอง ถ้ากล่าวสอนเป็นครั้งคราว จัดเป็น “โอวาทกถา” ถ้ากล่าวสอนเป็นประจำ และทำบ่อยๆ จัดเป็น “อนุสาสนีกถา”

5.ธรรมสภาจฉากถา คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน การสนทนากัน เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกันและกัน นิยมเรียกว่า “การสนทนาธรรม”โดยผลัดกันพูด ผลัดกันฟัง

6.ปจฉาวิสัชนากถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบการถามและการตอบ ในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงความรู้เดิมของผู้รับสอนว่า มีอยู่แค่ไหนเพียงไร เพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าใจให้ผู้ฟังเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ และเพื่อทดสอบความจำและความเข้าใจในเรื่องที่สอนนั้นว่า ผู้ฟังมีแค่ไหนเพียงไร โดยมีวิธีการ 3 วิธี คือ ๑.ถามเพื่อให้ตอบ 2.ถามเองตอบเอง 3.ให้ถามเพื่อตอบ

7.ธรรมเทศนาถา คือ การแสดงธรรม ชี้แจงแสดงหลักธรรม หลักสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เป็นการชี้แนะให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา ปสาทะในธรรมปฏิบัติ ยอมรับเป็น “หลักจำ” และเป็น “หลักใจ” ยึดถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์

สิริวิวัฒน์ คำวันสา.(2534) จากการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตในการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั่นเอง ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิครั้งแรก ด้วยการเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสาวกที่เป็นสายพระธรรมทูตสายที่ 8 คือคณะของพระโสณเถระและ พระอุตรเถระทำให้พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ ภายใต้พระราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทย โดยมีการบวชการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต).(2553) ในเรื่องนี้จะไม่กล่าวถึงรายละเอียด ก็ให้รู้ว่าวิธีเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าก็คือการเทศน์ การเทศน์คืออะไร การเทศน์ก็คือการแสดงธรรม การชี้แจงการบอกกล่าว นี้เรียกกันว่าเทศน์ สมัยปัจจุบันนี้ เราก็นำวิธีการเทศน์นั้นมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคเข้ากับสมัย การเทศน์นั้นก็ยังคงอยู่ แต่ว่าหนัก (ค่อนข้าง) ไปทางพิธีการ และเป็นพิธีการที่ศักดิ์สิทธิ์ นั่นคือการเทศน์แบบเดิม ปรับเปลี่ยนมาเป็นปาฐกถา เรียกว่า “ปาฐกถาธรรม” พุทธธรรมะ เปลี่ยนเป็นบรรยายธรรม ก็คือพุทธธรรมะ เปลี่ยนเป็นอภิปรายธรรม ก็คือการบรรยายธรรมเหมือนกัน แต่บรรยายหลายคน ปรับเปลี่ยนเป็นการเทศน์ปจฉา-วิสัชนา สองธรรมมาสน์ สามธรรมมาสน์ ปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย นี่ก็เป็นการทำหน้าที่เหมือนกัน ทีนี้ทำอย่างไรถึงจะได้ผล นี่คือตัวหลัก และนี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่นิมนต์ท่านทั้งหลายมาประชุมกันนี้ เพื่อที่จะได้รู้แนวทางในการเผยแผ่ธรรมในฐานะที่เป็นพระธรรมทูต ให้รู้จักแนวทางให้รู้จักวิธีการ ส่วนรายละเอียด เนื้อหาสาระนั้นก็คงจะพูดอะไรกันไม่ได้ ธรรมะนั้นเป็นเรื่องใหญ่ ท่านทั้งหลายต้องมีทุนเดิมกันอยู่แล้ว นั่นก็คือต้องมีความรู้ด้านธรรมะ ได้ศึกษานักธรรมบ้าง บาลีบ้าง อ่านหนังสือด้วยตนเองบ้าง สิ่งเหล่านี้เรียกว่าเป็นต้นทุนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ในประเทศไทยปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน คือ นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท จากการเข้ามาเผยแผ่ของพระโสณะและพระอุตตระ และนับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานโดยได้รับอิทธิพลจากการที่ถูกขอมปกครอง จนมาถึงปัจจุบันเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท มีการศึกษาพระพุทธพจน์และการปฏิบัติธรรมอย่างแพร่หลาย พุทธศาสนิกชนมีจิตใจใฝ่ในการทำบุญ จนกล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองที่สุดในปัจจุบัน การเผยแผ่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีทั้งแบบเชิงรับคือยึดถือกันมาเป็นประเพณี เช่น เทศน์สอนโยมที่วัด เป็นต้น และแบบเชิงรุกคือปรับให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ตรงกับความต้องการของผู้ฟัง เช่น จัดค่ายอบรมเยาวชน เป็นต้น ลักษณะของผู้เผยแผ่มีทั้งแบบ ปัจเจกบุคคล คณะและหน่วยงานองค์กร การเผยแผ่ที่ทำเป็นหน่วยงานหรือองค์กร เช่น พระธรรมทูต, หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงาน องค์กรเผยแผ่ต่างๆ ที่ฆราวาสเป็นผู้ดำเนินงาน เช่น องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก, พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะงานของพระธรรมทูต

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546) การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไปทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึง ได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ

ธรรมะอย่างเดียวกันหรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อมีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมะหรือการสื่อธรรมะจึงจำเป็นที่จะต้องรู้หลักการ ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

- (1) นำเสนอ
- (2) โน้มน้าวจิตใจ
- (3) นำปฏิบัติ
- (4) ตอบคำถาม
- (5) แสดงความเป็นมิตร

กระบวนการเผยแผ่

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).(2548) การเผยแผ่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแผ่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่ การพูดคุย การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การชักชวนเข้าร่วมกิจกรรม การเทศนาทางวิทยุกระจายเสียง การบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น

การประกันคุณภาพมี 4 อย่าง เรียกว่า ปัจจัย 4 ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้ง จะต้อง มีขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน 4 ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่างครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ต้องมีปัจจัย 4 อย่าง คือ

1. Input ปัจจัยนำเข้า
2. Process ปัจจัยกระบวนการ
3. Output ปัจจัยผลิต
4. Impact ปัจจัยผลกระทบ

คุณสมบัติของผู้เผยแผ่ตามแนวพระพุทธศาสนา

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลบ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมาน งามสนิท ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาโดยอธิบายตามหลักแห่งสัพปุริสธรรม ๗ ดังนี้

(1) มีธัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(2) มีอัตถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (Goal Oriented)

(3) มีอัตตัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดี ยิ่งผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุ่มรอบคอบมีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(4) มีมัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

(5) มีกาลัญญตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารหรือการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลก ยังได้รับโทษจากการประกาศสัจธรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

(6) มีปริสัญญตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบผลสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแพร่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้รับสารอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นบุุคคลธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้กลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมากการสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

(7) การมีบุุคคลปรปักษ์ปรักขุญตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคนแต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจริต มีอัธยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจชัดในทุกข์ว่าเกิดแต่สมุทัยและนิโรธว่าเกิดแต่มรรค สืบสาวไปหาเหตุได้อย่างนี้จัดเป็นธัมมัญญตา ทรงเข้าใจชัดว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และมรรคว่าเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ สืบสาวไปหาผลได้อย่างนี้จัดเป็นอัตถัญญตา ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า คือในสวนสังคมสงฆ์ พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์ ในสังคมโลกทรงเผยแผ่ธรรมประกาศพระศาสนาของพระองค์ นี้จัดเป็นอัตตัญญตาส ทรงสั่งสอนในหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แม้พระเทวทัตจะทูลขอให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติน้อยอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ฉันเนื้อฉันปลาตลอดชีวิต พระองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเล็งเห็นว่า แม้จะฉันปลาหรือเนื้อก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน แต่ปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้สั่งให้ฆ่าทำอาหารหรือมีความรังเกียจสงสัยในอาหารนั้น การบริโภคปัจจัย 4 ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือจิตใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากยังบริโภคด้วยตัณหาหรือความยึดมั่น เช่น มีมานะว่าตนประพฤติพรตได้เคร่งครัดกว่า

ผู้อื่นเพราะเหตุที่ไม่ฉันทปลาและเนื้อนั้นปฏิบัติดังกล่าวย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแน่นอน ไม่สามารถที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ หรือทรงวางหลักมหาหยาบเทศ 4 ไว้แก่ภิกษุ เพื่อความยึดหยุ่นทางพระวินัย โดยเฉพาะยุคหลังพุทธกาลที่เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระวินัยมากขึ้น ถือว่ามีความจำเป็นมากในการใช้วินัยฉัยพระวินัย นี้จัดเป็นมัตตัตถุญดา การที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติพระวินัยกับภิกษุไม่ให้ประพฤติเสียหาย ก่อนนั้นก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า หากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยกันไว้ก่อนก็จะทำให้ถูกติเตียนได้ เพราะเหตุ ยังไม่เกิด เหมือนกับทรงไม่ไว้วางใจในความประพฤติของเหล่ากุลบุตรที่บวชด้วยศรัทธาดังนั้น เมื่อมีการประพฤติเสียหายเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัย โดยทรงตำหนิความประพฤติเสียหายนั้นพร้อมทั้ง ทรงชี้ให้เห็นโทษในการประพฤติล่วงเกินและอาณิสสแห่งการรักษาพระวินัยได้ เหล่าภิกษุสาวกก็ปฏิบัติตาม ด้วยความเคารพ นี้จัดเป็นกาลัตถุญดา ชาวกาลามะกำลังสับสนเรื่องคำสอนต่างๆ กันของเหล่าสมณพราหมณ์ พระองค์ทรงทราบสถานการณ์ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับเขาเหล่านั้น และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงได้ทรงแสดงกอลามสูตร ซึ่งใจความกล่าวถึงหลักแห่งการเชื่อที่ถูกต้อง ทรงปฏิเสธหลักเหตุผลตามแนวตรรกะว่าไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำได้ การจะเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง นี้จัดเป็นปริสัญญา การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมได้ตรงกับอุปนิสัยหรือความต้องการของผู้ฟังนั้น เช่น ตรัสทรงแสดงความไม่เที่ยงแห่งรูปแก่พระนางรูปนันทา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นในรูป หรือทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยอุปกรณ์การทํานาแก่พราหมณ์ผู้เป็นชาวนา เป็นต้น นี้จัดเป็นปุคคลปิโรปรัญญาของพระพุทธเจ้า

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่

ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะทรงแผ่ขยายพระญาณตรวดดูอุปนิสัยของผู้รับการแสดงธรรมเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยเสด็จไปโปรด แม้คนเดียวพระองค์ก็ทรงโปรด ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงมีผลคือผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยหรือบารมีธรรมของเขา แต่ในปัจจุบันกลุ่มเป้าหมายในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีมากมายหลายกลุ่ม แล้วแต่จะเลือกเองโดยภาพรวม หากจัดตามวัยก็แบ่งได้เป็น 5 คือ 1. วัยเด็ก 2. วัยรุ่น 3. วัยหนุ่มสาว 4. วัยผู้ใหญ่ 5. วัยชรา

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั้น จัดเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกัน ดังพระพุทธพจน์ในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับ โพธิราชกุมารถึงตอนที่พระองค์รับคำทูลอาราธนาให้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ดังนี้ ราชกุมาร ครั้งนั้น อาตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวดดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวดดูโลกด้วยด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในดวงตาน้อย มีฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว จากพระพุทธพจน์นี้ สามารถจัดประเภทแห่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่พุทธธรรมได้ดังนี้

ก. จัดตามปัญญาในการรู้ธรรมหรือบารมีธรรม ได้แก่

- (1) ผู้มีฐลีในดวงตาน้อย ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะน้อย
- (2) ผู้มีฐลีในดวงตามาก ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะมาก

ข. จัดตามอินทรีย์ ได้แก่

- (1) ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น แก่กล้า
- (2) ผู้มีอินทรีย์อ่อน ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น ไม่ง่ากล้า

ค. จัดตามอาการ ได้แก่

- (1) ผู้มีอาการดี ได้แก่ เป็นผู้มึศรัทธา เป็นต้น

(2) ผู้มีอาการทรมาน ได้แก่ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น

ง. จัดตามสติปัญญาในการรับรู้คำสอน ได้แก่

(1) สอนให้รู้ได้ง่าย ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ง่าย

(2) สอนให้รู้ได้ยาก ได้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ยาก

จ. จัดตามความเห็น หรือทิวทัศน์ ได้แก่

(1) พวกที่เห็นปรโลกแล้วเห็นว่าไม่มีจริง

(2) พวกที่เห็นปรโลกแล้วเห็นตามว่ามีจริง

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่นั้นเป็นกลวิธีที่แสดงให้ประชาชนได้รับทราบเรื่องราวต่างๆ จากการดำเนินงานของพระธรรมทูต เช่น การสอนธรรม การเทศน์ บรรยาย เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่ การวางแผน การสร้างบุคลากรผู้เผยแผ่ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนภายใต้วิธีการเผยแผ่ ที่ผสมผสานกันระหว่างเนื้อหาสาระที่บรรยายกับคุณสมบัติของผู้บรรยาย เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่

บทสรุป

องค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน ควรปรับรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สังคมเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เช่น หลังเคอร์ฟิวชาติทุกเช้า – เย็น ก็ควรมีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนเข้าไปด้วย เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ทุกคนในสังคมทุกเพศทุกวัยและเป็นการปลูกจิตสำนึกของมนุษย์ให้เข้าถึงพระพุทธศาสนาและปฏิบัติให้เป็นหน้าที่เหมือนกิจวัตรประจำวันอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้งควรมีการจัดตั้งกลุ่มการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่สามารถดำเนินงานได้ในระยะยาวไม่ยึดติดเพียงผู้นำเพราะจะมีส่วนช่วยยกระดับกระบวนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนและสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น แม้ว่าในบางประเทศจะมีศาสนาเป็นสถาบันหลักที่สำคัญ หรือในบางประเทศศาสนาอาจจะเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญน้อยที่สุด แต่คำถามที่สำคัญที่สุดคือในรัฐไทยนั้นศาสนามีความจำเป็นมากน้อยเพียงใดที่ต้องมีการควบคุมศาสนาพุทธให้เป็นไปภายใต้กลไกของรัฐ ศาสนาพุทธในไทยถึงแม้จะมีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ การดำรงและสืบทอดอำนาจ รวมทั้งการบริหารประเทศแต่ความเชื่อมโยงเหล่านั้นกลับเป็นเพียงการสร้างความสุขหรือเพิ่มพูนความศรัทธาของผู้มีอำนาจเท่านั้น เมื่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปและรูปแบบการปกครองสมัยใหม่ที่อำนาจการตัดสินใจถูกกระจายให้ประชาชนมีส่วนร่วม ความศรัทธาที่ถูกเน้นย้ำไปที่สถาบันเดียว จึงเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและหมดซึ่งความน่าเชื่อถือ

อย่างไรก็ตามการจะทำให้คนที่ยังไม่นับถือให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา หรือทำคนที่นับถืออยู่แล้วให้มีความศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงยิ่งขึ้น จะต้องคงหลักการเผยแผ่ไว้ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนา แต่อาจเปลี่ยนวิธีการปลุกย่อยๆ บางอย่างให้เหมาะสมกับบุคคล ภูมิประเทศ สภาพสังคม สภาพแวดล้อมต่างๆ เช่น ในการเทศน์การสอนศีลธรรมแก่เด็กนักเรียนชั้นประถม ควรมีอุปกรณ์มีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมมาก แต่หากเทศน์กับนักเรียนมัธยม ควรเพิ่มด้านเหตุผลและเนื้อหาของหลักธรรมมากขึ้น กับนักเรียนนักศึกษา ระดับสูงกว่ามัธยม ควรเน้นหลักเหตุผลและปรัชญาที่ลึกซึ้งมากขึ้นตามลำดับอายุและวุฒิภาวะของผู้เรียน ผู้รับ การเผยแผ่หลักธรรม ในการนี้จึงต้องมีการส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ให้มั่นคงและแพร่หลายยิ่งขึ้น โดยควรถวายเป็นอภิมงคลแด่พระสงฆ์ให้มีความสะดวกในการทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, (2554).ประวัติความเป็นมาของศาสนาพระพุทธศาสนาและองค์การศาสนาต่างๆ ในประเทศไทย,เอกสารเผยแพร่, 121-131.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต) (2556) .คำพ่อสั่ง.กรุงเทพฯ : พิมพ์เลี้ยงเชิญ.
- พระดาวเหนือ บุตรสีทา. (๒๕๕๗). การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรมนาสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต),(2553). การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ข้อมูลออนไลน์, เข้าเมื่อ 10 ส.ค. 2562
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).(2548). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2530). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546),
- ส. ศิวรักษ์ (แปลและเรียบเรียง),(2534). ความเข้าใจเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : บริษัท เคล็ดไทยจำกัด.
- สิริวัฒน์ คำวันสา,(2524).ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย